

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการดำเนินการวิจัย

จากกรอบความคิดของการวิจัยเรื่อง “การจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยย่านวัดคองคารม ในที่ธรณีสงฆ์ วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร” ในพื้นที่ของเขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยสามารถออกแบบระเบียบวิธีการดำเนินการวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดและขั้นตอนการดำเนินการวิจัย 5 ขั้นตอน ดังนี้

3.1 การศึกษาจากเอกสาร แนวคิดและทฤษฎี

เป็นการศึกษาเพื่อให้ทราบข้อมูลเบื้องต้น ตลอดจนแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งได้มาจากเอกสาร ตำรา งานวิจัย และบทความต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดกรอบแนวความคิดในการศึกษา โดยประเด็นสำคัญหลักที่ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้า ได้แก่

1. ข้อมูลสำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร
 - ศึกษาเกี่ยวกับสภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ศึกษา : เพื่อให้ทราบตำแหน่งที่ตั้งและสภาพแวดล้อมโดยรอบของพื้นที่ศึกษา
2. ข้อมูลของสำนักงานที่ดินเขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร
 - ศึกษาการได้มาและสิทธิครอบครองที่ดินของพื้นที่ศึกษา (ธรณีสงฆ์วัดกัลยาณมิตร) : ผู้วิจัยได้ตรวจสอบหลักฐานเพื่อหาความเป็นมาของการอุทิศที่ดินให้กับวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร เจ้าของที่ดินเดิม ผู้อุทิศ การเปลี่ยนมือ การจดทะเบียนนิติกรรม และช่วงเวลาของเหตุการณ์ดังกล่าวจากโฉนดที่ดินดังกล่าวทั้งหมด
 - ศึกษาเกี่ยวกับบ้ระวาง ขอบเขต และขนาดของพื้นที่ธรณีสงฆ์วัดกัลยาณมิตร : ผู้วิจัยได้ศึกษาจากการดูระวางที่ดินทั้งหมดของพื้นที่เขตคลองสาน เพื่อหาเลขระวางและโฉนดที่ดินของพื้นที่ศึกษา หลังจากผู้วิจัยได้สำเนาโฉนดทั้งหมดของพื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยได้ขึ้นรูปพื้นที่ดินตามโฉนดเพื่อระบุขอบเขตของพื้นที่ศึกษาให้ชัดเจน เนื่องจากพื้นที่ศึกษาเป็นเพียงส่วนหนึ่งของชุมชนซอยช่างนา-สะพานยาว เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

3. ข้อมูลของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

ผู้วิจัยได้ขอให้ภาควิชาเลขาธิการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำหนังสือแนะนำตัวผู้วิจัยถึงผู้อำนวยการสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขอข้อมูลของการจัดประโยชน์ที่ดินของวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหารและข้อมูลอื่น ๆ ก่อนที่จะเข้าไปศึกษาข้อมูลที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ในการนี้ผู้อำนวยการสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้มอบหมายให้เจ้าหน้าที่จัดผลประโยชน์ 5 ฝ่ายจัดการศาสนสมบัติส่วนกลางท่านหนึ่งเป็นผู้แทนในการอนุเคราะห์ข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

- ศึกษาเกี่ยวกับระเบียบ, ข้อกำหนด หรือกฎหมายที่ใช้ในการจัดประโยชน์ที่ดินของวัด : ผู้วิจัยได้ศึกษาจากหนังสือ “คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วย พระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และ คำสั่งของคณะสงฆ์” ซึ่งจัดทำขึ้นเป็นการภายในกองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ
- ศึกษาเกี่ยวกับการจัดประโยชน์ที่ดินของวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร : ผู้วิจัยตรวจสอบ สัญญาเช่าพื้นที่ธรณีสงฆ์วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร ซึ่งระบุชื่อ-สกุลผู้เช่า วันที่เริ่มเช่า ระยะเวลาการเช่าตามสัญญา ขนาดที่ดินที่เช่า และราคาเช่า รวมถึงรังวัดรูปที่ดินท้าย สัญญาด้วย
- ศึกษาผังบริเวณการเช่าที่ธรณีสงฆ์วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร : เนื่องจากแผนผังการจัด ประโยชน์ที่ธรณีสงฆ์วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร ยังมิได้มีการสำรวจไว้ ผู้วิจัยจึงไม่สามารถ หาข้อมูลดังกล่าวได้จากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้

4. ข้อมูลสำนักงานเขตคลองสาน

- ศึกษาแผนผังของชุมชน : เป็นแผนผังที่สำนักงานเขตคลองสาน ฝ่ายโยธาได้ทำสำรวจไว้ ซึ่ง มีรายละเอียดรูปที่ดิน สิ่งปลูกสร้าง ถนน และบ้านเลขที่ในปัจจุบัน
- ศึกษาสภาพสังคมของชุมชน : ผู้วิจัยได้ตรวจสอบประกาศกรุงเทพมหานคร บันทึกและ รายงานต่างๆของฝ่ายพัฒนาชุมชนเขตคลองสาน เพื่อให้ได้ข้อมูลในเรื่องจำนวนชุมชนใน เขตคลองสาน ประชากร และรายชื่อคณะกรรมการชุมชนในพื้นที่ศึกษา

5. ภาพถ่ายทางอากาศแสดงที่ตั้งพื้นที่ศึกษาของกรมแผนที่ทหาร

ผู้วิจัยได้ขอให้ ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำ หนังสือแนะนำตัวผู้วิจัยถึงเจ้ากรมแผนที่ทหาร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขอซื้อภาพถ่ายทางอากาศ ในพื้นที่ศึกษาย้อนหลังตั้งแต่ปีที่มีการบันทึกไว้จนถึงปัจจุบัน

- ศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพในพื้นที่ศึกษาที่ผ่านมาในอดีตจนถึงปัจจุบัน : ผู้วิจัยได้ เลือกซื้อภาพถ่ายทางอากาศของพื้นที่ศึกษาในปีพ.ศ. 2495, 2508, 2513, 2517, 2522, 2530, 2538 และ 2544 ในมาตราส่วนที่ใหญ่ที่สุดเท่าที่การบันทึกภาพถ่ายนั้นจะอำนวย (ระหว่าง 1:5,000 ถึง 1:30,000) และนำมาแปลผลเป็นข้อมูลแสดงจำนวนบ้าน พื้นที่อาคารและสิ่งปลูก สร้าง พื้นที่ถนน และพื้นที่เปิดโล่ง โดยจะแสดงเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละ ช่วงเวลาได้

6. แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการชุมชน (ดังรายละเอียดในบทที่ 2)

ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการชุมชน ทั้งจากเอกสาร ตำรา งานวิจัย และ บทความต่าง ๆ ที่กล่าวถึงการจัดการชุมชน โดยมีประเด็นศึกษาที่สำคัญดังนี้

- ความหมายของชุมชนและองค์ประกอบของที่อยู่อาศัย
- แนวความคิดเกี่ยวกับการจัด
- แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการชุมชนผู้มีรายได้น้อย
- แนวความคิดการพัฒนาชุมชน

- แนวความคิดเกี่ยวกับองค์กรชุมชน
 - แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทของวัดต่อการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัย
7. เอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง (ดังรายละเอียดในบทที่ 2)
- ศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้การใช้ที่ดินเปลี่ยนแปลงไป
 - ปัญหาการพัฒนาชุมชนที่มีผลต่องานปรับปรุงชุมชนแออัด
 - รูปแบบหรือพัฒนาการของชุมชนแออัด ที่เชื่อมโยงกับความเป็นไปของเมือง
 - การพัฒนาที่ยั่งยืนในชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเมือง

โดยนำข้อมูลที่ได้นำมาทำความเข้าใจ เพื่อให้ทราบถึงความเป็นมา รายละเอียดของชุมชนในอดีตจนถึงปัจจุบัน ประกอบกับกรอบความคิดการวิจัยเพื่อวางแผนการศึกษาในลำดับต่อไป

3.2 การศึกษาจากการสำรวจพื้นที่ภาคสนาม

ผู้วิจัยทำการเดินสำรวจและสังเกตพื้นที่ที่ศึกษาเพื่อให้ทราบถึงรายละเอียด ลักษณะ การจัดการและปัญหาทางกายภาพของที่อยู่อาศัย สภาพแวดล้อมของชุมชน รวมถึงการระบุ นับจำนวน และแบ่งแยกที่อยู่อาศัยตามลักษณะทางกายภาพ เพื่อจะได้นำมาใช้ประกอบร่วมกับผลการศึกษาจากเอกสาร แนวคิดและทฤษฎี และเป็นแนวทางในการออกแบบแบบสอบถามสำหรับการสัมภาษณ์ และการวางแผนสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชน

ผู้วิจัยได้ทำการบันทึกภาพถ่ายของที่อยู่อาศัย สาธารณูปโภค และการจัดการทางด้านสาธารณูปการในพื้นที่ศึกษา รวมถึงการตรวจสอบแผนที่ที่ได้มาจากสำนักงานเขตคลองสาน ฝ่ายโยธาว่ามี ความถูกต้องหรือไม่ ต้องทำการปรับปรุงส่วนใดบ้างที่สภาพได้เปลี่ยนแปลงแล้ว

ในการนี้ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้นำมาทำการสรุปถึงสภาพแวดล้อมของชุมชนในปัจจุบัน เช่น การมีเลขที่บ้าน การบริการไฟฟ้า น้ำประปา สภาพถนนและทางระบายน้ำ การติดตั้งอุปกรณ์การป้องกันอัคคีภัย ฯลฯ ว่ามีสภาพเป็นอย่างไรในแต่ละเรื่อง พร้อมทั้งทำการแบ่งแยกลักษณะที่อยู่อาศัยโดยใช้สีเป็น 3 ลักษณะคือ บ้านเดี่ยว, เรือนแถว และอาคารพาณิชย์ ทำการนับจำนวนเพื่อเป็นข้อมูลในการเลือกกลุ่มประชากรผู้อยู่อาศัยที่จะทำการสัมภาษณ์ต่อไป

3.3 การศึกษาจากการสัมภาษณ์

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบความคิดในเรื่องที่จะศึกษาไว้ดังที่กล่าวถึงในบทที่ 2 และจากกรอบความคิดดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่าผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยประกอบด้วย ผู้อยู่อาศัยในชุมชน คณะกรรมการชุมชน วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหารและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และหน่วยงานของรัฐ ผู้วิจัยจึงได้ออกแบบ แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้อยู่อาศัยในชุมชน ประธานและกรรมการชุมชน เจ้าอาวาสวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร และทำการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการชุมชนกลุ่มต่าง ๆ ตามแบบสัมภาษณ์

ส่วนสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ผู้วิจัยได้สอบถามในเรื่องที่อยู่ในความดูแลของสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติเท่านั้น และในการสัมภาษณ์หน่วยงานของรัฐ ผู้วิจัยไม่ได้สอบถามเฉพาะเจาะจงแต่ละหน่วยงานเนื่องจากหน้าที่รับผิดชอบของแต่ละหน่วยงานรัฐมีความหลากหลาย และเป็น การสัมภาษณ์ที่ต้องการข้อมูลเฉพาะเรื่องเท่านั้น

3.3.1 การออกแบบ การทดสอบ และการปรับปรุงแบบสัมภาษณ์

จากการศึกษาอาณาเขต สภาพโดยทั่วไปของพื้นที่ศึกษา แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และการสำรวจพื้นที่ภาคสนาม ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเบื้องต้นที่ได้จากการศึกษา มาใช้ในการออกแบบแบบสัมภาษณ์ครั้งที่ 1 ซึ่งประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์ 3 กลุ่มคือ แบบสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย แบบสัมภาษณ์กรรมการชุมชน และแบบสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดกัลยาณมิตรรวมมหาวิหาร (คูภาคผนวก)

ผู้วิจัยได้ขอความกรุณาให้ท่านอาจารย์ที่ปรึกษาร่วมพิจารณาและให้ความเห็นเพื่อการทำการปรับปรุง แก้ไขและเพิ่มเติมแบบสัมภาษณ์ทั้ง 3 กลุ่ม ก่อนที่จะทำการสัมภาษณ์จริง ในการนี้ท่านอาจารย์ที่ปรึกษาร่วมได้ให้ความเห็นโดยประเด็นสำคัญคือแบบสัมภาษณ์ดังกล่าว มีเนื้อหามากเกินไปและไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยซึ่งมุ่งเน้นประเด็นเรื่องการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยเป็นสำคัญ ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาและทำความเข้าใจเพิ่มเติมเกี่ยวกับวัตถุประสงค์และแนวทางการศึกษาอีกครั้งเพื่อทำการปรับปรุง แก้ไขและเพิ่มเติมแบบสัมภาษณ์ใหม่ทั้ง 3 กลุ่มเป็นแบบสัมภาษณ์ครั้งที่ 2 (คูภาคผนวก) เพื่อให้แบบสัมภาษณ์สามารถค้นหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้

หลังจากที่ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยอีก 2 ท่านได้ทำการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษาแล้วเป็นเวลา 3 วัน รวมการสัมภาษณ์ 16 ครั้ง ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และผู้วิจัยได้สอบถามถึงปัญหาที่ผู้ช่วยวิจัยพบในการสัมภาษณ์ทั้งที่เกิดจากแบบสัมภาษณ์เองและที่เกิดจากแนวทางการสัมภาษณ์ เพื่อใช้เป็นแนวทางการปรับปรุงแบบสัมภาษณ์และแนวทางการสัมภาษณ์ต่อไป ซึ่งปัญหาที่พบก็คือ ผู้ช่วยวิจัยไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ในการสัมภาษณ์ คำถามในแบบสัมภาษณ์ไม่ชัดเจน การเรียงลำดับไม่เหมาะสม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีประเด็นที่ต้องเพิ่มเติมในแบบสัมภาษณ์คือ กิจกรรมยามว่าง (งานอดิเรก) ของผู้อยู่อาศัยในชุมชน ซึ่งทำให้เกิดการรวมกลุ่มของผู้อยู่อาศัยในกลุ่มย่อย ๆ และการใช้โรงเรียนสตรีวุฒิสศึกษาเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

ผู้วิจัยได้ทำการปรับปรุง แก้ไขและเพิ่มเติมแบบสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยอีกครั้ง โดยอาศัยข้อมูลที่ได้มาในการวิเคราะห์กล่าวมา และผู้วิจัยได้ขอความกรุณาให้ท่านอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม พิจารณารั้งหนึ่งเพื่อดูประเด็นสำคัญที่อาจจะบกพร่องไป ผู้วิจัยได้ทำการปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยเป็นครั้งสุดท้าย (คูภาคผนวก) ก่อนที่จะทำการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยเพิ่มเติม โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย 3 ท่านตามที่ได้วางแผนไว้

3.3.2 การสัมภาษณ์บุคคลและตัวแทนของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

1. การสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชน

การสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพื่อให้ทราบถึงขบวนการจัดการชุมชนตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน การมีส่วนร่วมในการจัดการดังกล่าวของผู้อยู่อาศัย ผู้ที่เข้ามาจัดการ และสาเหตุของการจัดการที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทราบถึงสภาพสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่ผู้

อยู่อาศัยประสบมาในการอยู่อาศัย ปัญหาและข้อจำกัดในการจัดการชุมชนในด้านต่าง ๆ และความ
ต้องการของผู้อยู่อาศัยในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้น

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้วางแผนการสัมภาษณ์ไว้ทั้งสิ้น 50 หลังคาเรือน แต่เนื่องจากระยะเวลาใน
การศึกษามีจำกัดผู้วิจัยสามารถสัมภาษณ์ได้เพียง 46 หลังคาเรือน ในการนี้มี 2 หลังคาเรือนที่ผู้ช่วยวิจัยไป
สัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยนอกพื้นที่ศึกษา ทำให้ได้ผลสัมภาษณ์ที่อยู่ในการศึกษาครั้งนี้เหลือเพียง 44 หลังคา
เรือน โดยการสัมภาษณ์กระจายไปยังบริเวณต่าง ๆ ของพื้นที่ศึกษา ซึ่งแบ่งตามประเภทของที่อยู่อาศัยได้
ดังนี้

ลำดับที่	แบบบ้าน	ประชากร		กลุ่มตัวอย่าง	
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1.	บ้านเดี่ยว	230	76.67	35	79.55
2.	เรือนแถว	33	11.00	5	11.36
3.	อาคารพาณิชย์	37	12.33	4	9.09
รวม		300	100	44	100

(ดูแผนผังที่ 3-1 แสดงแผนผังบ้านที่ผู้วิจัยได้เข้าไปสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย แบ่งแยกตามลักษณะบ้าน)

ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ที่ออกแบบมาในการดึงประเด็นคำตอบจากผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูล
ด้านการจัดการที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษา และประเด็นปัญหาในการจัดการดังกล่าว แต่เนื่องจากผู้ถูก
สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ไม่ทราบถึงการจัดการที่เกิดขึ้นทุกเรื่อง จะทราบเพียงบางเรื่องที่ตนเองประสบปัญหา
หรือจำได้ ฉะนั้นผู้วิจัยจึงได้ขอให้ผู้ให้สัมภาษณ์เล่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ตนเองจำได้ให้ฟัง พร้อมกับการ
สอบถามในประเด็นที่ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถเล่าได้อย่างละเอียด และทำการจดบันทึกในแบบสัมภาษณ์ที่
เตรียมไป

เนื่องจากการสัมภาษณ์ในลักษณะดังกล่าวค่อนข้างใช้เวลานาน ผู้วิจัยจึงเริ่มต้นด้วยคำถามที่
ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถตอบได้ทันทีอย่างเช่น มีพี่น้องกี่คน ทานข้าวหรือยัง ทานกับอะไร เพื่อสร้าง
บรรยากาศการสัมภาษณ์แบบเป็นกันเอง อีกทั้งผู้วิจัยยังยินดีที่จะฟังเรื่องราวที่ผู้ให้สัมภาษณ์ต้องการที่จะ
เล่าถึงแม้ไม่เกี่ยวข้องกับการทำวิจัยก็ตาม ยกอย่างเช่น เรื่องอดีตการทำงานของผู้ให้สัมภาษณ์ เรื่องลูก ๆ
ของผู้ให้สัมภาษณ์ เพื่อถามคำถามที่ต้องการทราบในจังหวะที่เหมาะสม และถ้าผู้วิจัยเห็นว่าผู้ให้สัมภาษณ์
เริ่มมีความเครียดจากการตอบคำถามไม่ได้หลาย ๆ ข้อ ผู้วิจัยจะสลับเป็นคำถามที่ตอบได้ง่าย ๆ หรือการ
พูดคุยเรื่องอื่นในประเด็นทั่ว ๆ ไปเช่น ชอบถนนในซอยไหม, เดี่ยวนี้ค่าไฟฟ้าแพงมาก หรือปีใหม่ไปเที่ยว
ไหนมา เป็นต้น

ในการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย ผู้วิจัยมีผู้ช่วยวิจัยช่วยในการสัมภาษณ์รวม 4 คน ซึ่งผู้ช่วยวิจัยทุกคน
ได้เคยเรียนอยู่ในโรงเรียนละแวกใกล้เคียงและจบการศึกษาระดับปริญญาตรีแล้ว ทั้งนี้ผู้วิจัยได้อธิบายถึง
เหตุผลของการทำวิทยานิพนธ์ วัตถุประสงค์ของการทำวิทยานิพนธ์ และแบบสัมภาษณ์ให้กับผู้ช่วยวิจัยทุก
คน และให้ฟังการสัมภาษณ์ของผู้วิจัยกับผู้ให้สัมภาษณ์อย่างน้อยคนละ 2 ท่านก่อนที่จะช่วยผู้วิจัย
สัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย (ดูภาคผนวก)

แผนผังที่ 3-1 แสดงแผนผังบ้านที่ผู้วิจัยได้เข้าไปสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัย แบ่งแยกตามลักษณะบ้าน

2. การสัมภาษณ์ประธานและกรรมการชุมชน

จากแนวความคิดเกี่ยวกับองค์การชุมชน ประธานชุมชนและกรรมการชุมชนเป็นตัวแทนของผู้อยู่อาศัยในชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมและบทบาทในการพัฒนาชุมชน อีกทั้งยังเป็นผู้ที่คอยรับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อหาแนวทางแก้ไขอีกด้วย ฉะนั้นการสัมภาษณ์ประธานชุมชนและกรรมการชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลทางด้านการจัดการชุมชนที่กระทำอยู่ในปัจจุบัน การพัฒนาที่ได้กระทำให้เกิดขึ้นแล้วและผลของการพัฒนาดังกล่าว ปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดการชุมชนและแนวทางแก้ไขที่ทำไปแล้วหรือกำลังทำอยู่ รวมถึงแนวทางการพัฒนาชุมชนในอนาคตของคณะกรรมการชุมชนอีกด้วย

ผู้วิจัยได้เข้าพบและแนะนำตัวกับประธานชุมชนซอยช่างนา-สะพานยาว โดยผ่านการแนะนำของสมาชิกสภาเขตคลองสาน ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปทำความรู้จักตั้งแต่การสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนย่านวัดคองคาราม ในการเข้าพบประธานชุมชนครั้งนี้ผู้วิจัยได้บอกวัตถุประสงค์ของการทำวิทยานิพนธ์และความจำเป็นในการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชน ซึ่งได้รับความร่วมมือจากประธานชุมชนเป็นอย่างดี ผู้วิจัยได้ขออนุญาตประธานชุมชน เพื่อสัมภาษณ์ตามแบบสัมภาษณ์ที่เตรียมมา ซึ่งมีประเด็นหลักสำคัญ ๆ คือ เรื่องการจัดการชุมชนและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมถึงเหตุการณ์ที่สำคัญ ๆ ของชุมชนที่ทุกคนในชุมชนจะพูดถึงเช่นเรื่องน้ำท่วมใหญ่เมื่อปี 2538 และเรื่องการไม่ต่อสัญญาเช่าที่ของวัด เป็นต้น

ผู้วิจัยยังได้ขอความกรุณาประธานชุมชนในการหาผู้ที่จะสามารถพาผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยเข้าไปสัมภาษณ์ในบ้านต่าง ๆ ที่วางแผนไว้ให้ด้วย ซึ่งคุณเพิ่มศักดิ์ ก็ได้มอบหมายให้กรรมการอีก 3 ท่านเป็นผู้ทำหน้าที่นี้ โดยผู้วิจัยนัดวันและเวลากับกรรมการทั้ง 3 ก่อนทางโทรศัพท์แล้วจึงเข้าไปที่ชุมชนเพื่อทำการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยตามวันและเวลานัดหมาย

3. การสัมภาษณ์สมาชิกสภาเขตคลองสาน

ผู้วิจัยได้เข้าแนะนำตัวกับท่านสมาชิกสภาเขตคลองสาน ผู้วิจัยได้บอกวัตถุประสงค์ในการทำวิจัยและขออนุญาตสัมภาษณ์และลงสำรวจภาคสนามไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งท่านได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

ในวันที่ 24 ธันวาคม 2546 ผู้วิจัยได้ลงสำรวจภาคสนามร่วมกับท่านสมาชิกสภาเขตคลองสาน โดยท่านสมาชิกสภาเขตคลองสานเป็นผู้นำไปยังจุดต่าง ๆ ที่สำคัญของชุมชนพร้อมเล่าเหตุการณ์และปัญหาต่าง ๆ ประกอบการสำรวจพื้นที่ตลอดทั้งช่วงเช้า ในช่วงบ่ายผู้วิจัยได้ขอสัมภาษณ์เพิ่มเติมโดยใช้เครื่องบันทึกเสียงในประเด็นที่ยังสงสัยดังนี้

1. แนวคิดในการพัฒนาชุมชนซอยช่างนา-สะพานยาว
2. สิ่งที่ภาครัฐได้ทำการพัฒนาในชุมชนนี้ ทั้งที่ทำไปแล้ว กระทำอยู่ และมีแผนจะทำ
3. ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างผู้อยู่อาศัยกับวัดกัลยาณมิตร และผลของการแก้ปัญหา
4. สาเหตุ และช่วงเวลาของการรวมตัวกันที่ชัดเจนของผู้อยู่อาศัยในชุมชน
5. ความรับผิดชอบของเขตในการดูแลสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ
6. ความร่วมมือของเขตต่อกิจกรรมที่คณะกรรมการชุมชนจัดขึ้น
7. ปัญหาที่มีอยู่ในชุมชนและแนวทางการแก้ไขปัญหาเหล่านั้น

4. การสัมภาษณ์ผู้อำนวยการเขตคลองสานในปัจจุบัน

ผู้วิจัยได้ขอให้ ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำหนังสือแนะนำตัวผู้วิจัยถึงผู้อำนวยการเขตคลองสาน แต่เนื่องจากท่านผู้อำนวยการเขตคลองสานติดภารกิจไม่สามารถให้สัมภาษณ์ได้ ท่านจึงมอบหมายให้นักพัฒนาชุมชนท่านหนึ่งซึ่งมีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบชุมชนซอยช่างนา-สะพานยาวโดยตรงเป็นผู้ให้สัมภาษณ์แทน

5. การสัมภาษณ์ตัวแทนฝ่ายพัฒนาชุมชนเขตคลองสาน

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ในประเด็นการจัดการและการพัฒนาชุมชนซอยช่างนา-สะพานยาว รวมถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการพัฒนาชุมชน ทั้งนี้เพื่อเป็นการยืนยันข้อมูลที่ได้รับจากทั้งการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยและคณะกรรมการชุมชนซึ่งผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ไปก่อนหน้านี้แล้ว ประกอบกับการสอบถามในเรื่อง

การเลือกตั้งคณะกรรมการชุมชนใหม่ที่มีกำหนดเลือกตั้งในวันอาทิตย์ที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2547 ที่กำลังจะมาถึงด้วย ในส่วนของการจัดการและการพัฒนาชุมชนซอยช่างนาค-สะพานยาวสามารถแบ่งได้ดังนี้

ก. สภาพชุมชนในปัจจุบัน : ผู้วิจัยได้สอบถามข้อมูล ทางด้านประชากร พื้นที่ การบริการ สาธารณูปโภค สาธารณูปการของชุมชนซอยช่างนาค-สะพานยาว

ข. ศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินการจัดตั้งชุมชนซอยช่างนาค-สะพานยาว : ผู้วิจัยได้สอบถามเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลชุมชน ในเรื่องการจัดตั้งชุมชนอย่างเป็นทางการ คณะกรรมการชุมชนชุดปัจจุบัน และการได้มาซึ่งคณะกรรมการชุมชนดังกล่าว และการเลือกตั้งคณะกรรมการที่กำลังจะมาถึงด้วย

ค. ศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินการระหว่างฝ่ายพัฒนาชุมชนกับชุมชน : ผู้วิจัยได้สอบถามในส่วนของกิจกรรมและการบริหารชุมชนที่ฝ่ายพัฒนาชุมชนได้ทำในพื้นที่ดังกล่าว และการประสานงานความร่วมมือในกิจกรรมที่คณะกรรมการชุมชนได้จัดขึ้น

6. การสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร

ผู้วิจัยได้กราบนมัสการ และแนะนำตัว ผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร ในปัจจุบันคือ พระธรรมเจดีย์ (ประกอบ ธมฺมเสฏฺฐ ป.ธ.๕) เจ้าคณะภาค ๑๓ โดยการสนทนาพูดคุยเกี่ยวกับความเป็นมา และสาเหตุของการอุทิศที่ดินดังกล่าวให้กับวัดกัลยาณมิตร ความเป็นมาในอดีตของการจัดประโยชน์ที่ดินจนถึงปัจจุบัน ปฏิสัมพันธ์ของผู้อยู่อาศัยในชุมชนกับวัดกัลยาณมิตร และแนวคิดเรื่องการใช้ประโยชน์ที่ดินของวัดในอนาคต

ท่านพระธรรมเจดีย์ ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร เมื่อ 29 มีนาคม 2546 ท่านได้ให้ความกรุณาให้สัมภาษณ์ในเรื่องแนวคิดการใช้ประโยชน์ที่ดินของวัดในอนาคต และในเรื่องอื่น ๆ ที่ท่านทราบ และท่านได้กรุณามอบหนังสือให้ 1 ฉบับ ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นมาของการอุทิศที่ดินดังกล่าวให้กับวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหารอีกด้วย

7. การสัมภาษณ์หัวหน้าฝ่ายจัดการศาสนสมบัติส่วนกลาง สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

ผู้วิจัยได้นำหนังสือแนะนำตัวจากภาควิชาเคหการเพื่อขอเข้าพบผู้อำนวยการสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งได้มอบหมายให้หัวหน้าฝ่ายจัดการศาสนสมบัติส่วนกลาง สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นผู้รับเรื่องการขอข้อมูลดังกล่าว

ผู้วิจัยได้บอกกล่าวถึงวัตถุประสงค์การทำวิจัยและการสัมภาษณ์ในครั้งนี้ให้กับท่านหัวหน้าฝ่ายจัดการศาสนสมบัติส่วนกลางทราบ ท่านจึงให้เจ้าหน้าที่จัดผลประโยชน์ 5 ฝ่ายจัดการ ศาสนสมบัติส่วนกลางท่านหนึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่ให้สัมภาษณ์แทน ซึ่งผู้วิจัยได้สัมภาษณ์และบันทึกเสียงเจ้าหน้าที่ท่านนั้นในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. หน้าที่ของฝ่ายจัดการศาสนสมบัติส่วนกลาง สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
2. กฎเกณฑ์ในการเช่าที่วัด ค่าเช่าและค่าใช้จ่ายอื่น ระยะเวลาในสัญญา การต่อสัญญาเช่า การเปลี่ยนสิทธิการเช่า และการบอกเลิกสัญญาเช่า
3. สัญญาเช่า และค่าเช่าเฉพาะในส่วนของที่ธรณีสงฆ์วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร
4. การเปลี่ยนมือ และการเลิกสัญญาเช่าของที่ธรณีสงฆ์วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร

5. ปัญหาในพื้นที่ศึกษาที่เกิดขึ้นระหว่างวัดกัลยาณมิตรฯ กับผู้เช่าหรือผู้อยู่อาศัย
6. การกระทำในพื้นที่ศึกษาใดบ้างที่ต้องได้รับความเห็นชอบจากเจ้าอาวาสเสียก่อน
7. การประสานการทำงานระหว่างสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและวัด
8. การสัมภาษณ์ผู้อำนวยการการไฟฟ้านครหลวง

ผู้วิจัยได้นำหนังสือแนะนำตัวจากภาควิชาเคหการเพื่อขอเข้าพบผู้อำนวยการการไฟฟ้านครหลวงเพื่อสอบถามข้อมูลในเรื่องการให้บริการไฟฟ้า งบประมาณที่ใช้ในการสร้างสาธารณูปโภคประเภทไฟฟ้าในพื้นที่ศึกษา ประวัติการซ่อมบำรุงระบบไฟฟ้าและไฟส่องสว่างสาธารณะในพื้นที่ศึกษา ในการนี้ผู้อำนวยการการไฟฟ้านครหลวงมิได้อยู่ที่การไฟฟ้าสาขาวัดเลียบ ผู้วิจัยจึงได้นำหนังสือแนะนำตัวดังกล่าวลงเลขที่รับเรื่องไว้ที่ฝ่ายทะเบียนของการไฟฟ้าสาขาวัดเลียบ และทำการเข้าสัมภาษณ์ในประเด็นการให้บริการไฟฟ้าในพื้นที่ศึกษา

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา

ผู้วิจัยได้ทำการประมวลผลในเรื่องการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ศึกษาทางด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม สาเหตุการรวมตัวของชุมชน เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษาในอดีตจนถึงปัจจุบัน และผู้ที่ผลักดันและผู้ดำเนินการให้เกิดสิ่งเหล่านั้นในพื้นที่ศึกษา รวมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและผู้ที่จัดการหรือผู้ที่ควรจะจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนย่านวัดอนงคาราม

ผู้วิจัยยังได้วิเคราะห์ถึงกระบวนการจัดการชุมชนย่านวัดอนงคาราม และปัญหาและข้อจำกัดทางด้านการจัดการชุมชนย่านวัดอนงคารามในพื้นที่ศึกษา ทั้งนี้ยังรวมถึงผลลัพธ์ของการจัดการทั้งทางตรงและผลกระทบทางอ้อมของการจัดการด้วย

การจัดการชุมชนย่านวัดอนงคารามในพื้นที่ศึกษา สามารถแบ่งช่วงการจัดการได้เป็น 2 ช่วง โดยมีการรวมตัวของผู้อยู่อาศัยในที่เช่าวัดเป็นเครื่องมือในการแบ่งช่วงเวลาศึกษาดังนี้

1. การจัดการชุมชนช่วงก่อนปีพ.ศ. 2530 ซึ่งเป็นช่วงก่อนที่จะมีการรวมตัวของผู้อยู่อาศัยในที่เช่าวัด หลังจากทีวัดระงับการต่อสัญญาเช่าที่ดิน
2. การจัดการชุมชนช่วงหลังปีพ.ศ. 2530 ซึ่งเป็นช่วงหลังจากการรวมตัวกันของผู้อยู่อาศัยทั้งหมดในชุมชน และมีคณะกรรมการอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมแล้ว

3.5 การสรุปผลการศึกษาและเสนอแนะ

การรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ มาสรุปผลการศึกษาถึงประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. พัฒนาการและกระบวนการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยย่านวัดอนงคารามในที่ธรณีสงฆ์วัดกัลยาณมิตรรวมหาวิหาร ซึ่งอยู่ในชุมชนซอยช่างนาค-สะพานยาว
2. ปัญหาและข้อจำกัดในการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยย่านวัดอนงคารามในที่ธรณีสงฆ์วัดกัลยาณมิตรรวมหาวิหาร ซึ่งอยู่ในชุมชนซอยช่างนาค-สะพานยาว
3. แนวทางและกระบวนการจัดการชุมชนที่อยู่อาศัยย่านวัดอนงคารามในที่ธรณีสงฆ์วัดกัลยาณมิตรรวมหาวิหาร ซึ่งอยู่ในชุมชนซอยช่างนาค-สะพานยาว

จากกรอบความคิดในการศึกษาผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีการวิจัยเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง 2 ข้อ ซึ่งสามารถสรุปเป็นตารางแสดงช่วงเวลา (Time Line) ของการศึกษา รายละเอียดและขั้นตอนการดำเนินการวิจัยทั้งหมดได้ดังตารางที่ 3-1

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายละเอียดและขั้นตอนการศึกษา	สถานที่	2546							2547										
		พ.ย.		ธ.ค.		ม.ค.			ก.พ.			มี.ค.							
		1-7	8-14	15-21	22-28	29-4	5-11	12-18	19-25	26-1	2-8	9-15	16-22	22-29	1-7	8-14	15-22	22-29	
เข้าสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนย่านวัดคอนคาราม	พื้นที่ศึกษา																		
ทบทวนงานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้อง																			
กำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษา																			
ลงพื้นที่สำรวจและบันทึกข้อมูลในพื้นที่ศึกษา	พื้นที่ศึกษา																		
- ข้อมูลทางด้านกายภาพ	พื้นที่ศึกษา																		
- สาธารณูปโภค, สาธารณูปการ																			
- ลักษณะ สภาพ และวัสดุโครงสร้างที่อยู่อาศัย																			
- ข้อมูลทางด้านสังคม	พื้นที่ศึกษา																		
- สภาพการอยู่อาศัยของคนในชุมชน	สำนักงานเมือง																		
เก็บข้อมูลประเภทแผนที่ในบริเวณชุมชน																			
ศึกษาเรื่อง การได้มาซึ่งที่ดินซึ่งมีสิ่งปลูกสร้างวัดถ้ำกัลยาณมิตร วิทยาลัยการ	สำนักงานที่ดิน																		
- ศึกษาเอกสารนิติกรรมของที่ดิน ณ สำนักงานที่ดิน	สำนักงานที่ดิน																		
- ระบุขอบเขตของพื้นที่ศึกษาให้ชัดเจน (ตรวจสอบระวางที่ดิน)	สำนักงานที่ดิน																		
ศึกษาเรื่อง สัญญาเช่าและบทบาทของผู้ดูแลจัดระเบียบชุมชนที่ดิน	สนง.พระพุทธศาสนาฯ																		
- ตรวจสอบสัญญาเช่าในที่ดินของพื้นที่ศึกษา	สนง.พระพุทธศาสนาฯ																		
- สอบถามเรื่องการคิดค่าเช่าและการต่อสัญญาเช่า																			
สอบถามข้อมูลอื่น ๆ ของชุมชน จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง																			
- ประธานชุมชนของช่างนาถ-สะพานยาว	พื้นที่ศึกษา																		
- สมาชิกสภาเขตคลองสาน	พื้นที่ศึกษา																		
- ฝ่ายพัฒนาชุมชนเขตคลองสาน	ฝ่ายพัฒนาชุมชน																		
ออกแบบ แบบสัมภาระ และปรับปรุงแก้ไข แบบสัมภาระ ครั้งที่ 1																			
- ผู้อยู่อาศัย (ในฐานะผู้อยู่อาศัย)																			
- ประธานและกรรมการชุมชน (ในฐานะตัวแทนของผู้อยู่อาศัย)																			
- เจ้าอาวาสวัดกัลยาณมิตร วิทยาลัยการ (ในฐานะเจ้าของที่ดิน)																			
สัมภาระประเภทชุมชน	พื้นที่ศึกษา																		
เด็กกลุ่มประชากรในการสัมภาระผู้อยู่อาศัย																			
ทดสอบสัมภาระผู้อยู่อาศัย 16 คน โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย	พื้นที่ศึกษา																		
ปรับปรุงแบบสัมภาระผู้อยู่อาศัยครั้งที่ 2	พื้นที่ศึกษา																		
สัมภาระผู้อยู่อาศัย 30 คน โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย																			
ประมวลผลการสัมภาระผู้อยู่อาศัย																			
สัมภาระกรรมการชุมชน	พื้นที่ศึกษา																		
ประมวลผลการสัมภาระประเภทประธานและกรรมการชุมชน																			
สัมภาระผู้นำงานเขตคลองสาน ไม่มีแบบสัมภาระ	ฝ่ายพัฒนาชุมชน																		
ประมวลผลการสัมภาระผู้นำงานเขตคลองสาน																			
สัมภาระเจ้าอาวาสวัดกัลยาณมิตร วิทยาลัยการ	วัดกัลยาณมิตรฯ																		
ประมวลผลการสัมภาระเจ้าอาวาสวัดกัลยาณมิตร วิทยาลัยการ																			
ศึกษาและแปลงผลภาพถ่ายทางอากาศ	กรมแผนที่ทหาร																		
วิเคราะห์ผลการศึกษา																			
สัมภาระหน่วยงานรัฐอื่น ๆ เพิ่มเติม																			
- การ ไฟฟ้านครหลวง สาขาวัดเลียบ	การไฟฟ้าวัดเลียบ																		
- การประปานครหลวง	การประปานครหลวง																		
- สำนักระบายน้ำ กรุงเทพมหานคร	สำนักระบายน้ำ																		
- สำนักงานเขตคลองสาน ฝ่ายโยธา	โยธาเขตคลองสาน																		
สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ																			

ตารางที่ 3-1 แสดงช่วงเวลา (Time Line) ของการศึกษา รายละเอียดและขั้นตอนการดำเนินการวิจัย